

TRADYCJA STROJU I PROMOCJA KULTURY. BADANIA STUDENTÓW BIAŁEGOSTOKU WOBEC OBECNOŚCI MUŻULMANÓW W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

MAJA BIERNACKA

Instytut Socjologii i Kognitywistyki
Uniwersytet w Białymstoku

Artykuł prezentuje fragment badań, których osiowym tematem jest przyzwolenie wobec obecności muzułmanów w Polsce oraz na poziomie lokalnym. Przeprowadzone zostały one na reprezentatywnej próbie studentów uczelni publicznych Białegostoku z wykorzystaniem szczegółowych scenariuszy, zarówno realnych jak i hipotetycznych, związanych z obecnością muzułmanów w różnych sferach życia społecznego. W tym artykule przedstawione są wyniki dotyczące dwóch kwestii: 1) stosunku do obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje w przestrzeni publicznej oraz 2) promocji przez nich własnej kultury. Poprzedza je dyskusja metodologiczna dotycząca terminologii związanej z obyczajowością w zakresie odzienia w świecie islamu wraz z propozycją rozwiązania problemu dotyczącego sformułowań użytych w ankiecie. Jego poszukiwanie było w badaniach niezbędne w związku z faktem, że rozumienie poszczególnych pojęć (nieznanych przynajmniej dla części respondentów) jest uwarunkowane regionalnie, a ponadto zazwyczaj związane z daną szkołą islamu.

Słowa kluczowe: muzułmanie, postawy, burka, tradycyjny strój, Białystok

TRADITIONAL DRESS AND PROMOTION OF CULTURE. STUDIES
ON STUDENTS IN BIAŁYSTOK AND THEIR ATTITUDES
TOWARDS THE PRESENCE OF MUSLIMS IN THE PUBLIC SPHERE

The article is dedicated to the presentation of a fragment of the research on the attitudes towards the presence of Muslims in Poland as well as on the local level. The study was conducted on a representative sample of students at public universities in Białystok using

specific scenarios, both real and hypothetical, pertaining to the presence of Muslims in various spheres of public life. The article presents the results of two issues: 1) the attitude to the presence of Muslims in traditional dress in the public sphere, 2) the attitude to Muslims' promotion of their own culture. The analysis is preceded by a methodological discussion on the terminology used to describe tradition dress in Islam, together with the simplified solutions in regards to the terminology used in the surveys. This discussion was indispensable because of the fact that the understanding of various terminology is regionally conditioned, moreover, it may be tied to a specific school of Islam and further, it is unfamiliar to at least a proportion of the surveyed individuals.

Keywords: Muslims, attitudes, Burqa, traditional dress, Białystok

WPROWADZENIE

Artykuł poświęcony jest prezentacji fragmentu badań własnych (zespół: M. Biernacka, W. Wądołowski, Ł. Wołyniec), których kluczowym obszarem jest przyzwolenie na obecność muzułmanów w Polsce oraz w wymiarze lokalnym¹. Choć jak dotąd przedstawiciele tej mniejszości wyznaniowej stanowią znikomy odsetek ludności kraju, badania postaw wobec nich stają się coraz bardziej istotne społecznie oraz newralgiczne politycznie. Wobec członkostwa Polski w Unii Europejskiej, a także z powodu poważnych konfliktów w krajach Bliskiego Wschodu i północnej Afryki, gdzie wyznanie to jest dominujące oraz związaną z nimi intensyfikacją procesów migracji oraz uchodźstwa do Europy, nie można wykluczać prawdopodobieństwa sukcesywnego zwiększania się w przyszłości liczby muzułmanów w Polsce. Również ten kraj może stać się dla części z nich miejscem docelowym.

Badania przeprowadzone zostały na reprezentatywnej próbie studentów uczelni publicznych Białegostoku. Wprowadzono w nich szczegółowe scenariusze, zarówno realne, jak i hipotetyczne, związane z obecnością muzułmanów w różnych sferach życia społecznego, w tym polityki, środków masowego przekazu, rynku pracy etc., wobec których respondenci mieli określić swój poziom przyzwolenia. W tekście prezentują wyniki dotyczące dwóch kwestii: 1) stosunku do obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje w przestrzeni publicznej oraz 2) promowania przez nich własnej kultury.

¹ W badaniach zespołu wprowadzone zostały również dodatkowe kwestie dotyczące przyzwolenia respondentów na obecność muzułmanów w Polsce i Europie.

BURKA CZY HIDŻAB? DYSKUSJA METODOLOGICZNA

Pierwsza kwestia dotyczy przyzwolenia w sytuacji przedstawienia scenariuszy związanych z widocznością islamu w przestrzeni publicznej w charakterystycznej formie, to jest związanej z tradycją stroju świadczącego o wyznawaniu wiary w Allaha. Oczywiście nie jest tak, że wszyscy muzułmanie noszą stroje takie jak ich przodkowie, a ponadto istnieje spora różnorodność w obrębie tej tradycji w świecie islamu, uwarunkowana przez kultury narodowe, regionalne, etniczne etc. Chodziło natomiast o konfrontację ze schematycznymi wyobrażeniami na temat strojów noszonych przez muzułmanów oraz zbadanie, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu, taki rodzaj manifestacji wiary w Allaha jest w opinii respondentów dopuszczalny w przestrzeni miejskiej. W treści scenariuszy dotyczących tych kwestii celowo nie posłużono się precyzyjnymi określeniami dotyczącymi rodzaju strojów, takimi jak dżalabija², burka, hidżab czy na przykład nikab – z dwóch względów. Po pierwsze, istnieją ich różne warianty (por. np. Ferrari i Pastorelli 2013, też: Campo 2009: 119). Rozumienie tych pojęć oraz rodzaj odzieży są uwarunkowane regionalnie, a także związane z daną szkołą islamu. Po drugie, przynajmniej dla części respondentów pojęcia te nie byłyby znane.

Wysoki poziom zniuansowania narzędzia kierowanego do respondentów nie doprowadziłby do uzyskania wiarygodnych wyników. W żadnym razie nie byłoby też zasadne odnoszenie się w scenariuszach do noszenia burki – w ślad za obecnym w przekazie medialnym, obrosłym skojarzeniami wyrażeniem „spór o burkę”. W taki właśnie sposób kwestia przyzwolenia wobec stroju muzułmańskich kobiet w przestrzeni publicznej określana jest w tych państwach europejskich, w których liczba muzułmanów jest spora. Stała się ona ważką kwestią na poziomie legislacyjnym, politycznym oraz społecznym. Noszenie burki, nikabu czy innych wersji odzieży muzułmańskiej traktowane bywa przez jej przeciwników nie jako wyraz wiary, uduchowienia, skromności, czy też wyrażanego w ten sposób przez noszące je kobiety pragnienia pozostawania w pewnym stopniu w sferze prywatnej i w sferze ochrony moralnej. Podlega natomiast oskarżeniom jako prowokacja, a jako takie łączone jest z islamem politycznym (patrz np. Baran 2011; Joppke i Torpey 2013; Green 2015) i – co więcej – uznawane za przejaw zacofania cywilizacyjnego.

Zważając na to, co powyżej, wprowadzono trzy scenariusze, będące efektem własnego „przekładu kulturowego” dotyczącego stroju na użytek badań w Polsce, z eliminacją konieczności precyzyjnej znajomości przez responden-

² Leksem ten występuje w obocznych postaciach jako: dżalabija, galabija i in. Każda z nich jest transkrypcją pojęcia oznaczającego w języku arabskim popularną męską szatę o prostym kroju.

tów poszczególnych wariantów odzieży, za to z rozróżnieniem muzułmanów według płci. Scenariusze dotyczą: 1) tradycyjnego stroju męskiego oraz dwóch wersji stroju kobiecego: 2) z zakrytą głową oraz 3) z zakrytą twarzą. Poprzez przedstawienie trzech uproszczonych wersji odzieży uzyskano proste kategorie, czytelne w stwierdzeniach kierowanych do respondentów i niewymagające od nich szczegółowej wiedzy z zakresu kultury islamu.

W odniesieniu do stroju męskiego posłużono się przymiotnikiem „tradycyjny”, aby uwzględnić różne warianty stroju sygnalizującego, że noszący go przynależy do wyznawców Allaha. W przypadku stroju kobiecego wprowadzono dwa specyficzne elementy, to jest wyrażenia „zakryta twarz” (stwierdzenie nr 2) oraz „zakryta głowa” (stwierdzenie nr 3). Zamierzeniem było sprawdzenie opinii respondentów na temat tych właśnie dwóch kwestii z uwagi na to, że mogą one budzić kontrowersje w przestrzeni publicznej. Co więcej, w obrazach medialnych wykorzystywany jest na różne sposoby ich spory ładunek symboliczny. Wielokroć osoby tak ubrane przedstawiane są zarówno w zagranicznych, jak i polskich środkach masowego przekazu w sposób prześmiewczy oraz kojarzone z islamskimi terrorystami. Jeśli chodzi o strój męski, nie wprowadzono stwierdzeń dotyczących zakrytej twarzy ani głowy, konsekwentnie unikając nadmiernego niuansowania – zwłaszcza że narzędzie badawcze było obszerne i objęło wiele istotnych zagadnień oraz sfer życia społecznego.

W stwierdzeniach dotyczących stroju kobiecego z kolei celowo nie posłużono się wyrazem „tradycyjny”. Eliminacja tego przymiotnika pozwala na szersze potraktowanie badanej kategorii dotyczącej zakrycia głowy i uwzględnienie w jej obrębie również innych przypadków, w tym noszenia przez muzułmanki chusty czy to do sukni i szpilek, czy to do dżinsów, względnie do dresu i tramppek. Takie połączenia są jak dotąd rzadkie na ulicach polskich miast, należą natomiast do kanonu odzieżowego w wielu krajach, w których dominującą religią jest islam, oraz takich, w których spora jest mniejszość muzułmańska; ubiór taki w przestrzeni publicznej stanowi manifestację wiary w Allaha.

Warto podkreślić, że w obrębie samego świata islamu rodzaj odzienia kobiecego jako właściwego, to jest będącego świadectwem prawdziwej wiary w Allaha, a również przymiotów moralnych noszącej go osoby, w tym zwłaszcza kobiecej skromności, jest obiektem rozbudowanych dysput polityczno-obyczajowych, również dotyczących szczegółowych kontekstów sytuacyjnych, w których dane ubranie jest uznane za stosowne bądź nie. Tym bardziej zasadne było uproszczenie w postaci zastosowanych trzech stwierdzeń, co do których stosunek respondentów prezentowany jest dalej w tekście.

WIELOKULTUROWY BIAŁYSTOK JAKO WIZYTÓWKA MIASTA A PROMOCJA KULTURY

Druga kwestia dotyczy przyzwolenia na promowanie przez muzułmanów ich kultury. Jest to kwestia nie mniej znacząca, zwłaszcza że Białystok – gdzie studiują wszyscy respondenci – promowany jest przez władze miejskie jako otwarty na pokazywanie oraz propagowanie odmienności kulturowej. Wiąże się to z pogranicznym charakterem Podlasia i tym samym obecnością na jego terenach mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych (por. Nikitorowicz 1995; Nikitorowicz 1997; Nikitorowicz 2000; Nikitorowicz, Misiejuk, Sobiecki 2005; Sadowski 1995; 2001; 2006). Najbardziej znaną w ostatnich latach, wręcz flagową imprezą związaną z promowaniem odmienności kulturowej jest Międzynarodowy Festiwal Muzyki, Sztuki i Folkloru o nazwie Podlaska Oktawa Kultur, organizowany przez Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku we współpracy z samorządami i instytucjami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi, a także ze wsparciem sponsorów. Choć organizatorzy pozostają otwarci na propozycje ze strony zespołów muzycznych czy tanecznych z odległych części świata i reprezentujących różne kultury, zasadniczym atutem Festiwalu ma być – zgodnie z informacją w materiałach reklamowych – „obrazowanie poprzez muzykę, taniec i sztukę zróżnicowania kulturowego województwa podlaskiego”³.

Poza Podlaską Oktawą Kultur organizowanych jest szereg imprez o mniejszej skali, w tym imprezy dotyczące dziedzictwa kultury żydowskiej czy tatarskiej. Jeśli chodzi o tę drugą, nie budzi ona wielu kontrowersji mimo związku z islamem. Podczas gdy część Tatarów uległa konwersji, niektórzy – zwani polskimi muzułmanami – zachowali wiarę w Allaha, jednak w postaci uważanej za archaiczną. Są oni przede wszystkim obiektem zainteresowania etnografów, antropologów czy socjologów kultury i raczej nie są mniejszością uważaną za problematyczną społecznie czy politycznie. Jest to mniejszość od wieków zintegrowana w obrębie społeczeństwa polskiego i w dzisiejszych czasach mająca charakter w zasadzie endemiczny. Poza polskimi muzułmanami przebywa na terenie Białegostoku oraz województwa podlaskiego zaledwie śladowa liczba muzułmanów napływowych. Są to imigranci oraz uchodźcy, w tym czeचेński, a także studenci tego wyznania.

Ważny w kontekście poruszanej tematyki jest fakt w zasadzie powszechnej akceptacji promowania kultur mniejszościowych, ale pod warunkiem, że

³ Są to materiały na oficjalnej stronie internetowej Festiwalu. Bezpośredni link do niej podaję pod koniec tekstu w sekcji: *Inne źródła*.

dotyczą one mniejszości zakorzenionych od dawien dawna na Podlasiu. Jeśli chodzi o islam, mowa w tym kontekście o imprezach dotyczących kultury tatarskiej i koncentrujących się na wielowiekowych tradycjach Tatarów żyjących w regionie. Ze względu na barwną formę i plenerowy charakter budzą one wśród mieszkańców ciekawość i są popularnym sposobem rozrywki. Znakomitym przykładem jest festyn o nazwie Sabantuj⁴, organizowany w Kruszynianach przy okazji tak zwanego Święta Pługa. Choć święto rozpoczyna się modlitwą w tamtejszym meczecie, kwestia wyznaniowa stanowi zaledwie tło wydarzeń. Zainteresowaniem cieszą się natomiast koncerty, pokazy łucznictwa, szermierki i degustacje potraw kuchni tatarskiej. Warto ponadto wspomnieć o Festiwalu Kultury Tatarskiej, który firmowany jest przez Białostockie Muzeum Wsi, oraz o towarzyszących mu Zawodach w Łucznictwie Konnym Tatarów Polskich. Gdy imprezy kulturalne, ale również prelekcje, odczyty etc. koncentrują się na muzułmanach napływowych czy też na samym islamie, mogą być obiektem dezaprobaty.

DOBÓR PRÓBY I METODA

Badania przeprowadzone zostały w okresie pomiędzy 20 kwietnia a 5 czerwca 2015 roku przez zespół z Instytutu Socjologii i Kognitywistyki Uniwersytetu w Białymstoku⁵. Ze względu na tematykę, charakter zbieranych danych, a także skalę badań posłużono się rozbudowaną ankietą audytoryjną. Badania objęły reprezentatywną próbę (n=1000) studentów trybu stacjonarnego wszystkich uczelni publicznych Białymstoku, to jest Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwer-

⁴ Nazwa festynu pochodzi od tak samo brzmiącej nazwy tatarskiego święta.

⁵ Opracowanie koncepcji i założeń oraz organizacja prac zespołu – Maja Biernacka, opracowanie metod badawczych – Maja Biernacka wraz z Wojciechem Wądołowskim, przeprowadzenie ankiet w pilotażu i badaniach zasadniczych – Wojciech Wądołowski, opracowanie statystyczne – Łukasz Wołyniec. Są to pierwsze dane z badań zespołu, przeprowadzonych na próbie kwotowej n=1000, pozwalające oszacować wybrane kwestie na użytek dalszych prac. Planowana jest analiza statystyczna uzyskanego materiału (istotność różnicy, analiza czynnikowa itp.) i uwzględnienie jej w kolejnych publikacjach. Badania zrealizowane były w całości przez zespół bez grantu oraz bez wsparcia ankietatorów, jedynie ze zleceniem kodowania surowych danych podmiotowi zewnętrznemu. Koszt kserokopii ankiet oraz kodowania pokryty został ze środków Instytutu Socjologii (od 2016 roku nosi on nazwę: Instytut Socjologii i Kognitywistyki) Uniwersytetu w Białymstoku oraz Katedry Socjologii Wielokulturowości tejże uczelni. Do kodowania, jak również analizy danych wykorzystany został program SPSS. Informacje dotyczące zastosowanej metody oraz doboru próby z konieczności powtarzają się w innych tekstach dotyczących cząstkowych wyników uzyskanych w ramach tego projektu badawczego.

sytetu Medycznego oraz Politechniki Białostockiej. Odbyły się w porozumieniu z władzami uczelni i objęły studentów na każdym wydziale. Dobór próby miał charakter kwotowy, z uwzględnieniem płci, uczelni, a także wydziału, na którym studiuje respondent⁶. Narzędzie zaprojektowane zostało w taki sposób, aby objęło szereg zagadnień pogrupowanych w tematyczne bloki, a ponadto szczegółowe dane społeczno-demograficzne respondentów, a zarazem aby jej wypełnienie zajmowało respondentom około 25 minut. Zespół sprawdził wcześniej w toku badań pilotażowych, że taki czas będzie optymalny, jeśli chodzi o podtrzymanie skoncentrowania respondentów na ankiecie.

W ankiecie posłużono się, w zależności od zagadnienia: wyborem między odpowiedzią „tak” i „nie”, względnie „tak”, „nie” i „nie wiem” (tam, gdzie było to zasadne), wymuszonym wyborem, a ponadto skalą Likerta, w wersji klasycznej pięciopunktowej oraz siedmiopunktowej, gdy potrzebna była większa precyzja uzyskiwanych wskazań. Właśnie ta ostatnia, siedmiopunktowa skala zastosowana została w odniesieniu do przyzwolenia na obecność muzułmanów w sferze obyczajowej, czego dotyczą prezentowane poniżej wyniki. W tej części badań nie postawiono hipotez, sformułowano natomiast pytania badawcze. Są to dwa ogólne pytania badawcze:

Jaki jest poziom przyzwolenia respondentów w sytuacji obecności muzułmanów w tradycyjnych strojach w przestrzeni miejskiej? (P-1)

Jaki jest poziom przyzwolenia respondentów w sytuacji promowania przez muzułmanów ich kultury? (P-2).

Postawione zostały ponadto pytania szczegółowe: Czy różny jest poziom przyzwolenia w sytuacji obecności w przestrzeni miejskiej muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje w zależności od ich płci?⁷ (P-1.1) oraz: Czy wyższy jest poziom przyzwolenia w sytuacji obecności w przestrzeni miejskiej muzułmanek ubranych w tradycyjne stroje z zakrytą głową czy z zakrytą twarzą? (P-1.2). Jeśli chodzi o drugą kwestię, zamierzeniem było sprawdzenie: Czy wyższy jest poziom przyzwolenia na promowanie przez muzułmanów ich kultury w Polsce w porównaniu z takim samym działaniem w miejscu zamieszkania respondentów? (P-2.1).

⁶ Szczegółowe zestawienia dotyczące liczby studentów na każdej z uczelni oraz wyliczenia doboru próby przedstawione są w innych publikacjach, w których prezentowane są wyniki z tego projektu badawczego.

⁷ W obrębie badań podjęta jest też kwestia przyzwolenia na obecność muzułmanów w zależności od płci respondentów. Dotyczyć tego będzie odrębna praca.

WYNIKI

Wyniki, które prezentuję poniżej, dotyczą poziomu przyzwolenia studentów Białegostoku na obecność muzułmanów w życiu społecznym w obrębie dwóch sfer, które podzielone zostały na dwie sekcje: A oraz B. Sekcja A odnosi się do przyzwolenia respondentów na obecność na ulicach ich miasta muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje, a B – promowania przez muzułmanów własnej kultury na spotkaniach, festiwalach i festynach.

 A. RYZWOLENIE NA OBECNOŚĆ MUŻULMANÓW
 W TRADYCYJNYCH STROJACH W PRZESTRZENI MIEJSKIEJ

Tabela 1.

Przyzwolenie na obecność muzułmanów w tradycyjnych strojach w przestrzeni publicznej miasta. Zestawienie szczegółowe (dane podano w procentach)⁸

I.p.	Poziom przyzwolenia	1	2	3	4	5	6	7	Wskazania łącznie ^a	Średnia
1.	Muzułmanin chodzi po ulicach Twojego miasta w tradycyjnym stroju	23,8	9,2	10,4	20,3	12,8	7,4	15,9	99,8	3,75
2.	Muzułmanka chodzi po ulicach Twojego miasta z zakrytą twarzą	31,3	8,7	9,2	18,6	12,0	7,2	12,9	99,9	3,45
3.	Muzułmanka chodzi po ulicach Twojego miasta z zakrytą głową	28,6	9,0	7,9	19,8	12,4	8,4	13,8	99,9	3,59

^a Ze względu na standardowe zaokrąglenie części dziesiętnych odsetka uzyskanych wskazań dane nie zawsze sumują się do 100 procent.

Źródło: badania własne.

Jak pokazuje tabela 1, w rozkładzie wskazań dominują postawy skrajnie negatywne wobec potencjalnej obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje w przestrzeni miejskiej⁹ (ad. P-1). W zależności od scenariusza stosunek taki wyraża od ponad jednej piątej do prawie jednej trzeciej respondentów.

⁸ Zgodnie z podaną respondentom instrukcją, cyfra 1 na skali oznacza całkowity brak akceptacji, 4 – ambiwalencję, a 7 – pełną akceptację dla podanych scenariuszy.

⁹ W stwierdzeniach podawanych respondentom celowo posłużono się określeniem *Twoje miasto*, pomimo faktu, że wśród respondentów są też tacy, którzy są pochodzenia wiejskiego. Wszystkich natomiast łączy to, że studiują w mieście i określenie to wprowadza kontekst własnej czy też oswojonej przestrzeni miejskiej. Stwierdzenia dotyczące muzułmanów w kontekście

A mianowicie: 23,8% respondentów w żadnym razie nie zaakceptowałyby sytuacji, w której muzułmanin chodzi po ulicach ich miasta w tradycyjnym stroju. Więcej, bo 28,6%, w żadnym razie nie wyraża przyzwolenia wobec sytuacji, w której muzułmanka chodzi po ulicach ich miasta z zakrytą głową. Jeszcze więcej – choć przy niewielkiej różnicy odsetka wskazań – to jest 31,3%, nie zaakceptowałyby sytuacji, w której muzułmanka chodziłaby po ulicach ich miasta z zakrytą twarzą. Jeśli chodzi o postawy w pełni pozytywne, w każdej z podanych sytuacji wyraża je około kilkunastu procent całej próby. A mianowicie: 15,9% respondentów w pełni zaakceptowałyby sytuację, w której muzułmanin chodziłby po ulicach ich miasta w tradycyjnym stroju. Dla nieco mniejszego odsetka, to jest dla 13,8%, sytuacja, w której muzułmanka chodzi po ulicach ich miasta z zakrytą głową, jest całkowicie do zaakceptowania. Nieco mniej, bo 12,9% deklaruje, że nie widziałoby żadnego problemu, gdyby muzułmanka chodziła po ulicach ich miasta z zakrytą twarzą.

Gdy mowa natomiast o średniej postaw wobec obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje na ulicach miasta, oscyluje ona pomiędzy 3,45 a 3,75. To jest, każdorazowo wynosi niewiele poniżej postawy ambiwalentnej (wskazanie 4) z inklinacją ku postawie w niewielkim stopniu negatywnej (wskazanie 3). Należy przy tym podkreślić, że w rozkładzie wyników jest wysoki poziom wskazań świadczących o niezdecydowaniu respondentów (wskazanie 4). A mianowicie: ambiwalencja jest druga po postawie skrajnie negatywnej (wskazanie 1) pod względem odsetka wskazań. Wraz z postawami pozytywnymi, których jest mniej, niemal równoważą one wysoki odsetek negatywnych odpowiedzi.

Po zsumowaniu deklaracji respondentów z poszczególnych punktów skali, które wyrażają przyzwolenie lub większy lub mniejszy brak przyzwolenia, otrzymujemy wyniki zagregowane, które umieszczam w tabeli 2. Pokazują one, że niemal połowa respondentów, to jest w zależności od scenariusza od 43,4% do 49,2% całkowicie lub w jakimś stopniu nie wyraża akceptacji wobec obecności na ulicach ich miasta muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje. Około jedna trzecia wyraża natomiast mniejszy bądź większy poziom akceptacji i odsetek takich wskazań oscyluje pomiędzy 32,1% a 36,1%. Mniej więcej jedna piąta respondentów (jak w przypadku scenariusza nr 1 i 3) lub nieco mniej (w przypadku scenariusza nr 2) jest całkowicie ambiwalentna co do przyzwolenia na obecność na ulicach ich miasta muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje.

wiejskim byłyby uznane przez część respondentów za abstrakcyjne, co zostało wzięte pod uwagę na etapie konstruowania metody.

Tabela 2.

Przyzwolenie na obecność muzułmanów w tradycyjnych strojach w przestrzeni publicznej miasta. Zestawienie zagregowane (dane podano w procentach)

l.p.	Poziom przyzwolenia	Nie	Ani tak, ani nie	Tak
1.	Muzułmanin chodzi po ulicach Twojego miasta w tradycyjnym stroju	443,4	220,3	336,1
2.	Muzułmanka chodzi po ulicach Twojego miasta z zakrytą twarzą	449,2	18,6	332,1
3.	Muzułmanka chodzi po ulicach Twojego miasta z zakrytą głową	445,5	19,8	334,6

Źródło: badania własne.

Jeśli chodzi o różnicę w zakresie przyzwolenia na obecność w przestrzeni miejskiej muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje w zależności od płci, wyższy jest poziom negatywnych postaw wobec obecności muzułmanek niż wobec obecności muzułmanów ubranych w takie stroje (ad. P-1.1). Gdy mowa o szczegółowych wynikach, różnica między poziomem skrajnie negatywnych postaw wynosi pomiędzy 4,8 a 7,5 punktu procentowego¹⁰. Widoczna jest różnica między poziomem przyzwolenia na obecność w przestrzeni miejskiej kobiet z zakrytą twarzą a poziomem przyzwolenia na obecność w przestrzeni miejskiej kobiet z zakrytą głową na niekorzyść postaw wobec kobiet z zakrytą twarzą, ale nie jest to różnica znacząca (ad. P-1.2). W zależności od konkretnego wskazania wynosi ona od nieistotnej statystycznie różnicy między scenariuszami w wysokości 0,4 punktu procentowego w przypadku najniższego poziomu aprobaty (wskazanie 5), do różnicy wynoszącej 2,7 punktu procentowego w przypadku postaw skrajnie negatywnych (wskazanie 1)¹¹.

¹⁰ Jest to różnica pomiędzy – odpowiednio – poziomem skrajnie negatywnych postaw wobec obecności w przestrzeni miejskiej muzułmanek z zakrytą głową a poziomem takich postaw wobec muzułmanów w tradycyjnym stroju oraz poziomem skrajnie negatywnych postaw wobec obecności muzułmanek z zakrytą twarzą a poziomem takich postaw wobec muzułmanów w tradycyjnym stroju.

¹¹ Różnice te wynoszą we wskazaniach od 1 do 7 odpowiednio: 2,7; 0,3; 1,3; 1,2; 0,4; 1,2 oraz 0,9 punkta procentowego.

B. PRYZWOLENIE NA PROMOWANIE PRZEZ MUŻULMANÓW ICH KULTURY

Poniżej prezentuję wyniki dotyczące przyzwolenia na promowanie przez mużulmanów ich kultury na spotkaniach, festiwalach i festynach w dwóch kontekstach przestrzennych: w Polsce oraz w miejscu zamieszkania respondentów.

Tabela 3.

Przyzwolenie na promowanie przez mużulmanów ich kultury.
Zestawienie szczegółowe (dane podano w procentach)¹²

Lp.	Poziom przyzwolenia	1	2	3	4	5	6	7	Wskazania łącznie ^a	Średnia
1.	Mużulmanie promują swoją kulturę na spotkaniach, festiwalach i festynach w Polsce	35,0	11,8	11,3	18,5	8,3	6,1	8,9	99,8	3,07
2.	Mużulmanie promują swoją kulturę na spotkaniach, festiwalach i festynach tam, gdzie mieszkasz	37,3	11,7	11,3	17,9	7,7	5,0	8,9	99,9	2,98

^a Ze względu na standardowe zaokrąglenie części dziesiętnych odsetka uzyskanych wskazań dane nie zawsze sumują się do 100 procent.

Źródło: badania własne.

Jak pokazuje tabela 3, w rozkładzie wskazań dominuje stosunek skrajnie negatywny wobec promowania przez mużulmanów ich kultury na spotkaniach, festiwalach i festynach, zarówno w Polsce, jak i w bardziej szczegółowym kontekście geograficznym, to jest w miejscu zamieszkania respondentów. Takich odpowiedzi udzieliło odpowiednio 35,0% i 37,3%, czyli każdorazowo ponad jedna trzecia próby. Jeśli chodzi o pełną aprobatę, w każdym z dwóch podanych kontekstów wyraża ją 8,9% całej próby. Gdy mowa natomiast o średniej postaw wobec promowania przez mużulmanów ich kultury na spotkaniach, festiwalach i festynach, oscyluje ona wokół wskazania 3, to jest niewielkiego poziomu dezaprobaty.

¹² Analogicznie do przypisu numer 8.

Tabela 4.

Przyzwolenie na promowanie przez muzułmanów ich kultury.
Zestawienie zagregowane (dane podano w procentach)

l.p.	Poziom przyzwolenia	Nie	Ani tak, ani nie	Tak
1.	Muzułmanie promują swoją kulturę na spotkaniach, festiwalach i festynach w Polsce	58,1	18,5	23,3
2.	Muzułmanie promują swoją kulturę na spotkaniach, festiwalach i festynach tam, gdzie mieszkasz	60,3	17,9	21,6

Źródło: badania własne.

Dane zagregowane, które umieszczam w tabeli 4, pokazują, że zdecydowanie ponad połowa respondentów wyraża dezaprobatę – czy to skrajną czy umiarkowaną – wobec promowania przez muzułmanów ich kultury (P-2). Dotyczy to zarówno działań podejmowanych na terenie Polski, jak też w miejscu zamieszkania respondentów (P-2.1). Łączny odsetek takich deklaracji wynosi odpowiednio: 58,1% oraz 60,3%. Nieco więcej niż jedna piąta próby wyraża wobec takich scenariuszy postawę zdecydowanie lub przynajmniej w jakimś stopniu przyzwalającą – jest to odpowiednio: 23,3% oraz 21,6% próby. Nieco mniej niż jedna piąta respondentów, odpowiednio: 18,5% oraz 17,9% wyraża natomiast niezdecydowanie w zakresie stosunku do promowania przez muzułmanów ich kultury.

PODSUMOWANIE

Intrygujący problem, związany z przyzwoleniem na odmiennosc podjęty został w ankiecie za pomocą prostych scenariuszy, do których mieli ustosunkować się respondenci. Jak pokazują szczegółowe wyniki procentowe, wśród studentów uczelni publicznych Białegostoku przeważa skrajna dezaprobatą wobec obecności w przestrzeni miejskiej muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje. Wyraża ją w zależności od konkretnego scenariusza od ponad jednej piątej do niemal jednej trzeciej respondentów. Łącznie negatywne postawy, a zatem skrajny brak przyzwolenia albo niski jego poziom wyraża niemal połowa respondentów. Mniej więcej jedna trzecia wyraża natomiast mniejszy bądź większy poziom przyzwolenia na sytuacje z podanych scenariuszy. Około jedna piąta respondentów lub nieco mniej jest niezdecydowanych, jeśli chodzi o wyrażenie swej opinii na temat ewentualnej obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne

stroje na ulicach ich miasta. Należy podkreślić, że właśnie ambiwalencja stanowi drugą kategorię pod względem otrzymanych wskazań po postawie skrajnie negatywnej. Na tle rozkładu wyników odsetek niezdecydowanych respondentów okazuje się wysoki. Jeśli chodzi natomiast o średnią postaw wobec obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje na ulicach miasta, każdorazowo wynosi ona niewiele poniżej ambiwalencji z inklinacją ku postawie zaledwie w niewielkim stopniu negatywnej. Warto zwrócić uwagę, co stanowi odpowiedź na szczegółowe pytania badawcze, że: po pierwsze znacząco wyższy jest poziom dezaprobaty wobec obecności muzułmanek niż wobec obecności muzułmanów ubranych w tradycyjne stroje, a po drugie poziom przyzwolenia na obecność w przestrzeni miejskiej muzułmańskich kobiet z zakrytą twarzą i z zakrytą głową jest podobny.

Jeśli natomiast chodzi o drugą kwestię, czyli promowanie przez muzułmanów ich kultury na spotkaniach, festiwalach i festynach, to w rozkładzie szczegółowych wskazań najczęściej wybierane wskazanie świadczy o skrajnej dezaprobatie – wyraża ją ponad jedna trzecia respondentów. Takie wyniki uzyskano zarówno w kontekście Polski, jak i w odniesieniu do działań promocyjnych w miejscu zamieszkania respondentów. Skrajną dezaprobatę wyraziła w obu przypadkach ponad jedna trzecia próby. Dane zagregowane wskazują natomiast, że ponad połowa respondentów wyraża dezaprobatę – czy to skrajną czy umiarkowaną – wobec takich działań zarówno na terenie Polski, jak też w przestrzeni miejskiej. Nieco więcej niż jedna piąta próby wyraża postawę w pełni lub przynajmniej w jakimś stopniu przyzwalającą, a nieco mniej niż jedna piąta wyraża niezdecydowanie. Poziom przyzwolenia studentów uczelni publicznych Białegostoku na promowanie przez muzułmanów ich kultury w Polsce w porównaniu z poziomem przyzwolenia na takie działania w ich mieście jest podobny. Gdy mowa natomiast o średniej wskazań, oscyluje ona wokół niewielkiego poziomu dezaprobaty. Na podstawie uzyskanych wyników można wnosić, że odmienność w zakresie stroju oraz promocji kultury nie stanowi dla respondentów kwestii zapalnej.

Należy podkreślić, że średnie wskazania stanowią w takim przedmiocie badań jedynie miarę orientacyjną, a nie wyjaśniającą natężenie zjawiska. W kolejnych publikacjach planowane są wyliczenia pozwalające na tle szerszego materiału badawczego poddać analizie oraz interpretacji dane, które przedstawione zostały powyżej w szczegółowej formie procentowej.

BIBLIOGRAFIA

- Baran Z., Tuohy E. (2011), *Citizen Islam. The Future of Muslim Integration in the West*, New York: The Continuum International Publishing Group.
- Campo J. F. (2009), *Encyclopedia of Islam*, New York: Facts on File.
- Ferrari A., Pastorelli S. (red.) (2013), *The Burqua Affair Across Europe. Between Public and Private Space*, Farnham: Ashgate, Taylor & Francis Group.
- Green T. H. (2015), *The Fear of Islam. An Introduction to Islamophobia in the West*, Minneapolis: Augsburg Fortress Publishers.
- Joppke Ch., Torpey J. (2013), *Legal Integration of Islam. A Transatlantic Comparison*, Cambridge (MA) – London: Harvard University Press.
- Nikitorowicz J. (1995), *Pogranicze – Tożsamość – Edukacja międzykulturowa*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz J. (red.) (1995), *Edukacja międzykulturowa: w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz J. (red.) (1997), *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz J. (2000), *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz J., Misiejuk D., Sobiecki M. (red.) (2005), *Region, tożsamość, edukacja*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Sadowski A. (1995), *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Sadowski A. (2001), *Problemy społeczne miejscowości północno-wschodniej Polski w procesie transformacji*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Sadowski A. (2006), *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*, Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.

Inne źródła

Międzynarodowy Festiwal Muzyki, Sztuki i Folkloru „Podlaska Oktawa Kultur”, Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury, oficjalna strona internetowa Festiwalu:
<http://oktawa woak bialystok pl/Default.aspx?pid=73&aiid=3173> [data dostępu: 15.03.2016].